

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเป็นชุมทรัพย์ทางปัญญา ซึ่งนอกจากจะให้ความบันเทิงแล้ว เนื้อหา ยังสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมด้วย วรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่จะมุ่งอบรมสั่งสอนตั้งแต่ระดับบุคคลจนถึงระดับชุมชน นอกจากนี้ยังทำให้ทราบแนวความคิดของชาวบ้านในแง่มุมคติชนวิทยาทำให้นักวิเคราะห์วรรณกรรมได้เข้าใจลักษณะทางสังคม ค่านิยมปรัชญาชีวิต และวิถีการดำเนินชีวิต ตลอดจนการจัดระเบียบทางสังคม

ถึงแม้ว่าวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นผลงานของปัจเจกชน แต่โดยเหตุที่ได้รับการเผยแพร่ในชุมชนโดยการส่งผู้ฟังโดยการเทศน์ของพระ และการแสดงของหมอลำ ทำให้ได้รับการยอมรับเป็นสมบัติของส่วนรวม หรือสมาชิกของสังคมเป็นเจ้าของวรรณกรรม ทักษะที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่เป็นแนวคิดเกี่ยวกับจักรวาล เกี่ยวกับชีวิต เกี่ยวกับธรรมชาติ สังคม และอำนาจเหนือธรรมชาติและคิดเกี่ยวกับสังคมและเพื่อนมนุษย์รากเหง้าของความคิดทางศาสนาของชาวบ้าน และการขัดเกลาจากจารีตประเพณี ภาพสะท้อนที่กวีมีต่อเพื่อนมนุษย์ชี้ให้เห็นว่าความจำเป็นที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกัน ทำให้ต้องสร้างความเป็นญาติพี่น้อง ในสังคมชาวอีสานอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมที่อาศัยธรรมชาติและสิ่งที่เหนือธรรมชาติด้วยเหตุนี้วรรณกรรมอีสานกวีมักจะเอาความผูกพันนี้มากล่าวไว้ในวรรณกรรม (วราภรณ์ ตูนา, 2542, หน้า 2)

จากการศึกษา เจริญชัย ชนไพโรจน์ ศึกษาเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านและดนตรีพื้นบ้านอีสาน โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้านอีสานที่เรียกว่า “หมอลำกลอน” พอสรุปได้ว่า “การลำกลอนนับเป็นเพลงพื้นบ้านของชาวอีสานชนิดหนึ่ง ที่มีมาคู่กับชาวอีสานที่ชื่นชอบมาก และใช้เล่นประกอบเพลงพื้นบ้านอีสาน “ลำกลอน” ก็คือ “แคน” การลำกลอนนอกจากจะคลอด้วยเสียงแคนแล้ว สิ่งที่หมอลำกลอนจะขาดไม่ได้ก็คือ “การพ้อ” ประกอบของหมอลำกลอน ซึ่งเป็นการเพิ่มรสชาติและความสนใจให้กับผู้ชมมาก ไม่ว่าจะเป็นการพ้อในลักษณะที่เป็น “ท่าพ้ออิสสระ” ที่พ้อเฉพาะหมอลำกลอนวาดอุบลราชธานีบางคน หรือ “ท่าพ้อแม่บท” ที่หมอลำกลอนทุกคนถือปฏิบัติตาม หมอลำกลอนถ้าขาดการพ้อประกอบแล้วจะทำให้ผู้ชมขาด

ความสนใจและเบื่อหน่ายได้ ทำฟ็อนที่หมอลำกลอนจะขาดเสียมิได้ในการฟ็อนประกอบ การลำกลอนคือ ทำฟ็อนแม่บท หรือเรียกอีกอย่างว่า “การฟ็อนเกี่ยว” ซึ่งเป็นการฟ็อนที่สวยงาม น่าดูมาก (เจริญชัย ชนไพโรจน์, 2526, หน้า 87-95) ศิลปินหมอลำเป็นผู้ที่มีความสามารถ นำวรรณกรรมหลายประเภทมาประยุกต์เป็นธรรมทานเองซึ่งในอดีตที่ผ่านมาหมอลำ นอกจากจะให้ความบันเทิงแล้วยังทำหน้าที่สอนคุณธรรมจริยธรรมไปในขณะแสดง

สภาพสังคมปัจจุบันสังคมอีสานได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมภายนอกเป็นอย่างมาก ทำให้โครงสร้างของสังคมเปลี่ยนแปลงไป เกือบทุกด้านยังผลให้เกิดการสูญเสียวัฒนธรรมที่ดีงาน โดยเฉพาะท้องถิ่นชนบท เป็นปัญหาด้านเสถียรภาพการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรมวรรณกรรมที่เคยจอกงาม และรับใช้สังคมอีสานมาโดยตลอดกำลังลดบทบาทลงเรื่อย

ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เพราะในช่วงที่ผ่านมาสังคมอีสานยังไม่ได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ วรรณกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยอบรมสั่งสอนผู้คนในชุมชนให้ตั้งอยู่ในความประพฤติดีในทางที่ถูกที่ควร การอบรมสั่งสอนจะผ่านวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น วรรณกรรมประเภทนิทาน ตำนาน กาพย์เซิ้ง ผญา เป็นต้น การนำวรรณกรรมมาประยุกต์ในชีวิตจะผ่านกลุ่มคนหลายกลุ่ม นับตั้งแต่สามัญชนธรรมดาไปจนถึงศิลปินและพระสงฆ์ โดยเฉพาะศิลปินหมอลำและพระสงฆ์ กลุ่มคนเหล่านี้ได้ใช้ความสามารถพิเศษเฉพาะทางของตนนำวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ กระจายไปสู่ผู้ชมและผู้ฟัง

การวิจัยในครั้งนี้มีมุ่งหาแนวทางในการนำวรรณกรรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลจริง โดยเฉพาะด้านการอบรมขัดเกลาเยาวชนให้เป็นคนดีมีวิสัยทัศน์ ให้มีความภูมิใจในท้องถิ่น และวัฒนธรรมของตน หาแนวทางจัดตั้งองค์กรเพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้ที่ใส่ใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น การศึกษาในครั้งนี้จะเก็บข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์บุคคลทั่วไปในภาคอีสาน

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและผลงานของครูบุญนาค พินิจพล ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5
2. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาวรรณกรรมพื้นบ้านของครูบุญนาค พินิจพล

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5

3. เพื่อวิเคราะห์ภาพสะท้อนสภาพสังคมอีสานจากวรรณกรรมพื้นบ้านของ
 ครูบุญนาค พิณิจพล ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ในด้าน ด้านประวัติศาสตร์ ด้านการเมือง
 การปกครอง ด้านสุขอนามัย ด้านการดำเนินชีวิต ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านศาสนา
 ศิลปวัฒนธรรม

ความสำคัญของการวิจัย

ในการศึกษา วิเคราะห์ครั้งนี้ทำให้ทราบประวัติ รูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรม
 พื้นบ้าน ภาพสะท้อนสภาพสังคมอีสาน ในด้าน ด้านประวัติศาสตร์ ด้านการเมืองการปกครอง
 ด้านสุขอนามัย ด้านการดำเนินชีวิต ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม
 ของครูบุญนาค พิณิจพล ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5

ขอบเขตการวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาค้นคว้า ไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านข้อมูล

1.1 ประวัติ

โดยมีแหล่งที่มา คือ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ บันทึก ของครูบุญนาค
 พิณิจพล และหนังสือครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานเลขาธิการ
 สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

1.2 รูปแบบเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาจากวรรณกรรมพื้นบ้านของครูบุญนาค พิณิจพล
 ที่ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ ลูก ศ. ชรรรมภักดี ในลักษณะคำประพันธ์ต่าง ๆ จำนวน 18 เล่ม ดังนี้

1.2.1 หนังสือโตงโตยพระนักรเทศน์ นักร้อง จำนวน 286 ส่วนวน

1.2.2 หนังสือคำกลอนสรภัญญ์ 9 ดาวชาวอีสาน จำนวน 112 ส่วนวน

1.2.3 หนังสือยามเว้านักรเทศน์นักร้อง จำนวน 203 ส่วนวน

1.2.4 หนังสือพุทธ – ชรรรมสอนโลก คำกลอนอีสาน จำนวน 73 ส่วนวน

1.2.5 หนังสือสูตรขวัญสมัยใหม่ จำนวน 56 ส่วนวน

- 1.2.6 หนังสือ 31 นิทานพื้นบ้าน จำนวน 31 เรื่อง
 1.2.7 หนังสือผญาธรรมสอนโลก จำนวน 611 ส่วน
 1.2.8 หนังสือนิทานเรื่องย่ากินปลิง จำนวน 1 เรื่อง
 1.2.9 หนังสือมหาดิคำกลอน ภาคอีสาน จำนวน 38 ส่วน
 1.2.10 หนังสือลำผญา จำนวน 193 ส่วน
 1.2.11 หนังสือพ่อแม่สอนลูก กลอนอีสาน จำนวน 244 ส่วน
 1.2.12 หนังสือพระโมคคัลลาเจอปเรต จำนวน 105 ส่วน
 1.2.13 หนังสือลำเหล่า ลำกลอน ลำคำสอนของพระพุทธเจ้า จำนวน 67

ส่วน

- 1.2.14 หนังสือลำเหล่า ลำกลอน ลำคำสอนของพระพุทธเจ้า ฉบับที่ 2

จำนวน 81 ส่วน

- 1.2.15 หนังสือกลอนลำภาคอีสาน จำนวน 98 ส่วน
 1.2.16 หนังสือแม่ใหญ่ – ปู่สอนหลาน ภาคอีสาน จำนวน 57 ส่วน
 1.2.17 หนังสือคำกลอน – สรภัญญ์ พร้อมทั้งกลอนกวีวิถีธรรม จำนวน

117 ส่วน

- 1.2.18 หนังสือสรภัญญ์ รุ่งคุณยาย จำนวน 56 ส่วน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมอีสานที่ปรากฏ
 ในวรรณกรรมพื้นบ้านของครูบุญนาค พินิจพล ไว้ 7 ด้าน ดังนี้ คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้าน
 การเมืองการปกครอง ด้านสุขอนามัย ด้านการดำเนินชีวิต ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้าน
 ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณกรรมอีสาน หมายถึง เรื่องเล่า งานเขียนที่เป็นเรื่อง เช่น นิทาน ตำนาน หรือ
 งานเขียนที่เป็นบทกลอนเช่น ผญา กาพย์เซิ้ง เป็นต้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดทางด้านสุนทรียศาสตร์

กรอบแนวคิดเกี่ยวกับหลักสุนทรียศาสตร์ของแมเรียน บาวเวอร์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาทางดนตรี(Aesthetics in Music)ไว้ว่า ดนตรีเป็นเป็นศาสตร์ความงามแห่งเสียง ซึ่งมีรูปแบบ(Form)หลายรูปแบบ ดนตรีและเพลงแต่ละประเภทให้อารมณ์สะเทือนใจต่างกันสามารถเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ลักษณะของดนตรีสามารถแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ เสียงดนตรีที่เกิดจากการบรรเลงดนตรี เสียงดนตรีที่เกิดจากการร้องเพลง (Marion Bauer, 1975 , p. 20-25)

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากดนตรีของ ซอร์ท ไมเกิล (Michael Short) แปลโดย สดับพิน รัตนเรือง ได้กล่าวไว้ว่า

1. การนำดนตรีมาประกอบการทำงาน มีการนำเสียงเพลงมาประกอบการทำงานบางอย่างเช่น การหว่านพืช การเก็บเกี่ยว การขนย้ายสิ่งของ จากการศึกษาพบว่า ชาวนาหลายแห่งมักร้องเพลงขณะทำงานซึ่งพบได้ทั่วโลก

2. การกล่อมเด็กด้วยดนตรีเป็นวิธีการที่มนุษย์ชาติใช้ชักจูงเด็กเล็ก ๆ ให้นอนหรือการขับกล่อมด้วยเพลงร้องที่อ่อนโยนอาจกล่าวได้ว่าเพลงกล่อมเด็ก (Lullaby) เป็นดนตรีที่แสดงอารมณ์อันลึกซึ้งของมนุษย์ได้ดีที่สุดลักษณะหนึ่ง

3. การนำดนตรีมาใช้ในการสื่อสาร มนุษย์ใช้เครื่องดนตรีประเภทเคาะสำหรับสื่อสาร เช่น กลอง ฆ้อง ระฆัง เพื่อสื่อสารในการป้องกันภัย ในบางกรณีอาจใช้เนื้อเพลงร้องประสานกับเครื่องดนตรีเพื่อสื่อสารและปลุกกระดมให้เกิดการกระทำร่วมกัน

4. การใช้ดนตรีเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เมื่อว่างจากภาระกิจการทำงานประจำวันมนุษย์ก็ยังใช้เครื่องดนตรีเพื่อพักผ่อนใจซึ่งมีจุดประสงค์ที่แน่นอน บทเพลงจะถ่ายทอดพรรณนาเรื่องราวที่ผู้เล่นอยากจะทำสื่อ

5. การนำดนตรีมาใช้ในพิธีกรรม และใช้ประกอบพิธีบูชาทางศาสนา มนุษย์รู้จักการนำเอาดนตรีมาใช้ในการเช่นสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือในบางครั้งแต่งเนื้อเพลงสั่งสอนใช้ผู้ที่อยู่ในลัทธิหรือศาสนาเดียวกันได้ปฏิบัติตาม (สดับพิน รัตนเรือง, 2539, หน้า 1-6; อ้างจาก สิทธิศักดิ์ จำปาแดง, 2548, หน้า 8)

2. ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)

ทฤษฎีหน้าที่นิยม ของมาลินอสกี (Malinowski, 1884 – 1942) ได้นำเสนอแนวคิดหลักของทฤษฎีหน้าที่นิยม คือ การเน้นที่วัฒนธรรมในการทำหน้าที่สนองความต้องการต่อความจำเป็นของปัจเจกบุคคล โดยวัฒนธรรมได้เติบโตมาจากความต้องการต่อความจำเป็น 3 ด้านของมนุษย์ คือ

2.1 ความต้องการด้านความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Biological and Psychological Needs) เป็นความต้องการเบื้องต้นของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพเพื่อให้มีชีวิตอยู่ เช่น ต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การพักผ่อน การเจริญเติบโต การสืบพันธุ์ เป็นต้น

2.2 ความต้องการด้านสังคม (Instrumental Needs) ที่เกี่ยวกับเรื่องความร่วมมือกันทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานและทำให้ร่างกายได้รับการตอบสนองความต้องการเบื้องต้นได้ เช่น การแบ่งงานกันทำ การแจกจ่ายอาหาร การป้องกันภัย การผลิตสินค้า การบริการ และการควบคุมทางสังคม

2.3 ความต้องการทางด้านจิตใจ (Symbolic Needs) คือ ความต้องการของมนุษย์เพื่อความมั่นคงทางด้านจิตใจ เช่น ความต้องการสงบทางใจ ความกลมกลืนกันทางสังคมและเป้าหมายชีวิต ระบบสังคมที่สนองความต้องการเหล่านี้ ได้แก่ ความรู้ กฎหมาย ศาสนา นิยายปรัมปรา ศิลปะ และเวทมนต์คาถา โดยทั่วไปเวทมนต์คาถาทำหน้าที่ที่ทำให้คนรู้สึกอบอุ่นใจ เพราะบางอย่างที่มนุษย์ทำค่อนข้างยากลำบากและมนุษย์ไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดผลอย่างไรบ้าง ทำให้เกิดความไม่มั่นใจ จึงต้องพึ่งเวทมนต์คาถาให้ช่วยเพื่อทำให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น ส่วนนิยายปรัมปราทำให้อำนาจชนชั้นปกครองและให้ค่านิยมทางสังคม

มาลินอสกี ย้ำว่าวัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ต้องทำคือ การตอบสนองความต้องการของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้ง 3 อย่าง ดังกล่าวแล้ว ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมมีหน้าที่เพื่อสนองความต้องการของปัจเจกชนในสังคมนั้น แนวความคิดดังกล่าวจึงเป็นหลักสำคัญในการนำมาใช้วิเคราะห์พฤติกรรมของคนในสังคมทั้งหมดของแต่ละวัฒนธรรม (จามพิศ สัตย์สงวน, 2539, หน้า 32 – 34)

3. แนวคิดวัฒนธรรมสมัยนิยม (Popular Culture)

คำว่า " Popular Culture " มีการใช้ภาษาไทยในหลายคำ เช่น วัฒนธรรมสมัยนิยม วัฒนธรรมประชานิยม ไม่ว่าจะใช้คำใดก็ตาม การพิจารณาว่าสิ่งๆ นั้นเป็นความนิยมของผู้คนในยุคสมัยหรือเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยมหรือไม่นั้น อาจพิจารณาได้จากเกณฑ์ทั้ง 4 ประการ ได้แก่

- 4.1 เป็นสิ่งที่ชื่นชอบหรือยอมรับโดยผู้คนจำนวนมาก
- 4.2 เป็นสิ่งที่ถูกมองว่าต่ำชั้นและไร้คุณค่าหรือรสนิยมทางศิลปะ
- 4.3 เป็นสิ่งที่ออกแบบมาหรือสร้างขึ้นเพื่อให้คนจำนวนมากชื่นชอบ เพื่อ

ประโยชน์ทางการค้าและบริโภคนิยม

- 4.4 เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยผู้คนเพื่อพวกเขาเอง (วราคม ทีสุกะ, ม.ป.ป., หน้า

19-22)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY